

**МОНГОЛ УЛСАД ТӨРИЙН ЗАХИРГААНЫ АЛБАНЫ УДИРДЛАГЫГ
ХЭРХЭН СОНГОЖ, ТОМИЛЖ БАЙСАН ТАЛААРХ ЛАВЛАГАА***А.Пагма***Нэг. БНМАУ-ын төрийн захиргааны байгууллагын удирдлагыг сонгох,
томилох журмын талаар (1960-1990)**

БНМАУ-ын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо нь дээд, төв, орон нутгийн байгууллага гэсэн 3 хэсгээс бүрдэж байв. БНМАУ-ын 1960 оны Үндсэн хуулийн 37 дугаар зүйл, Сайд нарын Зөвлөлийн тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлд зааснаар Сайд нарын Зөвлөл бол төрийн гүйцэтгэн захирах дээд байгууллага байв. Сайд нарын Зөвлөл нь БНМАУ-ын Ардын Их Хурал, түүний Тэргүүлэгчдийн өмнө ажлаа хариуцан тайлагнаж тэдгээрийн хууль, зарлигийг биелүүлэх үндсэн дээр төрийн захиргааны төв, орон нутгийн байгууллагыг нэгтгэн удирдах замаар төрийн гүйцэтгэн захирах үүргээ гүйцэтгэдэг байжээ.

Үндсэн хууль болон БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Регламентын дагуу БНМАУ-ын АИХ-ын чуулган нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн даргыг томилон, Сайд нарын зөвлөлийн шинэ бүрэлдэхүүний тухай Сайд нарын Зөвлөлийн даргын саналыг Ардын Их Хурлаар хэлэлцэж Сайд нарын Зөвлөлийг бүх бүрэлдэхүүнээр буюу түүнд нэр дэвшсэн хүн нэг бүр дээр депутатуудын саналыг хураах журмаар байгуулж байсан байна. Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд Сайд нарын Зөвлөлийн даргаас гадна нэгдүгээр орлогч дарга, орлогч дарга нар, БНМАУ-ын сайд, Улсын хорооны дарга нар орж байжээ.

АИХ-ын чуулганы чөлөө цагт сайд нар болон Сайд нарын Зөвлөлийн бусад гишүүдийг томилох буюу албан тушаалаас чөлөөлөх асуудлыг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн даргын өргөн мэдүүлснээр БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын чуулганд дараа оруулан батлуулахаар БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчид зарлиг гарган шийдвэрлэж байсан байна.⁷⁹

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн тухай хуулийн 4 дүгээр бүлгийн 32 дугаар зүйлд “БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн аппарат нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн Хэрэг эрхлэх газар, Зохион зааварлах хэлтэс болон зохион байгуулалтын бүтцийн бусад нэгжээс бүрдэнэ. БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн аппаратын дүрэм, зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл батална. БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн Хэрэг эрхлэх газрын дарга нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн аппаратыг толгойлох бөгөөд БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд орно” гэж заажээ.

Яам, Улсын хороо, тусгай газрууд нь төрийн захиргааны төв байгууллага байсан ба яам, улсын хороог Ардын Их Хурлаас байгуулж, Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэдэх тусгай газруудыг Сайд нарын Зөвлөлөөс байгуулдаг байв.

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн тухай хуулийн 3 дугаар бүлгийн 19 дүгээр зүйлд “БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл нь Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэдэх тусгай газрын дарга, яамны орлогч сайд, улсын хорооны орлогч дарга, өөртөө харьяалагдах бусад байгууллагын орлогч дарга нарыг томилж, яам, улсын хороо, өөртөө харьяалагдах бусад байгууллагын коллегийн болон улсын хорооны гишүүдийг батална” гэж хуульчилжээ.⁸⁰

⁷⁹БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Регламент. 1981 он. БНМАУ-ын Ардын Их Хурал, орон нутгийн АДХ-ын талаарх хууль тогтоомжийн эмхтгэл (1956-1986). УБ., 1987

⁸⁰БНМАУ-ын Ардын Их Хурал, орон нутгийн АДХ-ын талаарх хууль тогтоомжийн эмхтгэл (1956-1986). УБ., 1987

Яам, улсын хороо, тусгай газруудын хэлтэс, газрын дарга нарыг МАХН-ын Төв Хорооны нарийн бичгийн дарга нарын зөвлөлгөөний тогтоолыг үндэслэн зохих газруудын сайд, дарга нарын тушаалаар томилдог байсан.

Төрийн захиргааны орон нутгийн байгууллага

Төрийн захиргааны орон нутгийн байгууллагад аймаг, хот, сум, хороо, район, орон нутгийн хотын Ардын Депутатуудын Хурлын Гүйцэтгэх Захиргаад, тэдгээрийн хэлтэс, газар, түүнчлэн яаманд шууд харьяалагдаж, орон нутагт ажилладаг захиргааны байгууллагууд орж байв.

Аймаг, хотын гүйцэтгэх захиргааг тухайн аймаг, хотын АДХ-ын чуулганаар депутатуудын дотроос дарга, нэгдүгээр орлогч дарга, орлогч дарга, хариуцлагатай нарийн бичгийн даргыг оролцуулан 7-11 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй сонгож байсан. Хурлын гүйцэтгэх захиргаа нь үйл ажиллагаагаа түүнийг сонгосон Хурал болон БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлд шууд тайлагнана.⁸¹

Сум, хороо, район, орон нутгийн хотын АДХ-ын чуулганаар депутатуудын дотроос тухайн орон нутгийн Ардын Депутатуудын Хурлын Гүйцэтгэх Захиргааны дарга, орлогч дарга, нарийн бичгийн дарга (районд бол хариуцлагатай нарийн бичгийн дарга) нарыг оролцуулан 5-9 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй ил сонгоно.⁸²

Хэдийгээр хууль эрх зүйн хувьд төрийн захиргааны байгууллагын удирдах албан тушаалтнуудыг тухайн түвшны Хурлуудаас томилж, сонгох журам үйлчилж байсан боловч 1990 он хүртэл монгол төрийн албаны социалист ёсыг эрхэмлэсэн төвлөрсөн удирдлага бүхий тогтолцоонд тулгуурлаж байсан билээ.

2. Монгол Улсын төрийн захиргааны албаны удирдлагыг сонгон шалгаруулах, томилох журмын талаар (1990-2015)

1990 онд Үндсэн хуулийн нэмэлтийн хууль батлагдсанаар төрийн албаны бүтэц, зохион байгуулалтад нэлээд өөрчлөлт орж, улмаар 1992 онд шинэ Үндсэн хуулийг баталснаар төрийн жинхэнэ албаны эрхзүйн үндсийг шинээр тогтоов. Үүний үндсэнд УИХ-аас 1994 онд Төрийн албаны тухай хуулийг батлан 1995 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрөөс дагаж мөрдүүлснээр төрийн албаны бие даасан хуультай болж Монгол Улсын төрийн албаны шинэ тогтолцооны эрхзүйн үндсийг бий болгосон байна. Төрийн албаны тухай хуулийг 2002 онд шинэчлэн найруулж, 2008 оноос хойш нэлээд хэдэн удаа зарчмын шинжтэй томоохон нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ. Үүнд, нам төвтэй төрийн албаны тогтолцоог мэргэшсэн, тогтвортой, улс төрөөс хараат бус төрийн албаны тогтолцоо болгон өөрчлөн шинэчлэхэд ихээхэн анхаарч ирсэн байна.

Ийнхүү 1990 оноос хойш Монгол Улсын төрийн албаны шинэтгэлийн үйл явц эхэлсэн бөгөөд ардчилсан нийгмийн мөн чанарт нийцүүлж төрийн байгууллын шинэ тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн мэргэшсэн албыг бүрдүүлж, төлөвшүүлэх, засаглалын институцийн чадавх, үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх, улс төрөөс ангид, мэдлэг чадварт суурилсан төрийн албыг бэхжүүлэх ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байгаа юм.

⁸¹БНМАУ-ын аймаг, хотын АДХ-ын тухай хууль. 1984 он. БНМАУ-ын Ардын Их Хурал, орон нутгийн АДХ-ын талаарх хууль тогтоомжийн эмхтгэл (1956-1986). УБ., 1987

⁸²БНМАУ-ын сум, хороо, район, орон нутгийн хотын АДХ-ын хууль. УБ., 1978 он

Төрийн албаны тухай хуулиар төрийн албаны болон албан тушаалын ангилал, зэрэглэл, төрийн албанд баримтлах зарчим, төрийн албан хаагчийн эрх, үүрэг, хариуцлага зэрэг гол чухал асуудлууд тусгагдан төрийн албаны хэмжээнд нийтлэг мөрдөгдөж эхэлсэн юм. Төрийн албаны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд төрийн захиргааны албан тушаал, түүний ангилалыг 17 дугаар зүйлд төрийн жинхэнэ албан тушаалын сул орон тоог нөхөх, төрийн жинхэнэ албан тушаалд авах эрх зүйн зохицуулалтыг хуульчилсан.

Түүнчлэн тус хуулийн 35¹ дүгээр зүйлд төрийн байгууллагын зарим удирдах албан тушаалд нэр дэвшүүлэх журмыг заасан ба үүний үндсэн дээр УИХ-ын 2003 оны 13 дугаар тогтоолоор “Төрийн жинхэнэ албаны удирдах албан тушаалд томилогдох ажилтныг сонгон шалгаруулах журам”-ыг баталжээ.

Тус Журмын 1 дэх хэсгийн 2 дугаарт “Төрийн жинхэнэ албаны удирдах албан тушаалд төрийн захиргааны болон төрийн тусгай албаны зорилт, чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг төрийн байгууллагын зохион байгуулалтын бүтцийн нэгжийн дарга, түүнээс дээших бусад албан тушаал хамаарна гэж заасан.

“Төрийн жинхэнэ албаны удирдах албан тушаалд томилогдох ажилтныг сонгон шалгаруулах журам”-д төрийн захиргааны удирдах албан тушаалд томилогдох ажилтны сул орон тооны захиалга ирүүлэх, сонгон шалгаруулалтыг мэдээлэх, сонгон шалгаруулах комисс байгуулах, сонгон шалгаруулалтад оролцогчийг бүртгэх, сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулах сонгон шалгаруулалтын дүн гаргах, нэр дэвшүүлэх журмыг нарийвчлан зохицуулжээ.

Төрийн албаны тухай хуулийн 35¹ дүгээр зүйлд төрийн байгууллагын зарим удирдах албан тушаалд нэр дэвшүүлэх журмыг дараах байдлаар хуульчилсан байна.

Төрийн албаны төв байгууллага дараах албан тушаалд нэг хүний нэрийг дэвшүүлж, түүнийг томилох эрх бүхий этгээдэд санал болгоно. Үүнд:

- Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дэд дарга ;
- Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга;
- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын тэргүүн дэд дарга;
- төрийн захиргааны төв байгууллагын Төрийн нарийн бичгийн дарга;
- Улсын Их Хуралд ажлаа хариуцан тайлагнадаг байгууллагын төсвийн шууд захирагч;
- агентлагийн дарга \цагдаа, тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн болон зэвсэгт хүчний байгууллагаас бусад\ ;
- Улсын ерөнхий прокурорын газрын Тамгын газрын дарга;
- аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газрын дарга.

Төрийн албаны төв байгууллага нь сонгон шалгаруулж, нэр дэвшүүлэхээс ажлын 21-ээс доошгүй өдрийн өмнө тухайн албан тушаалын талаар нийтэд мэдээлнэ.

Дээр дурдсан албан тушаалтныг сонгон шалгаруулж нэр дэвшүүлэхэд Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, гишүүн, Ерөнхий сайд, бусад төсвийн ерөнхийлөн захирагч, улс төрийн аливаа нам, эвслийн зүгээс төрийн албаны төв байгууллагад нөлөө үзүүлэхийг хуулиар хориглосон.

Төрийн албаны төв байгууллага нь албан тушаалд нэр дэвшигчийг төсвийн ерөнхийлөн захирагчид танилцуулан, хэрхэн сонгосон тухайгаа нэр дэвшигчдийн нэрсийн жагсаалтын хамт нийтэд мэдээлнэ.

Томилох эрх бүхий этгээд төрийн албаны төв байгууллагаас Төрийн албаны хуулийн 35¹ дүгээр зүйлд заасан албан тушаалд санал болгосон нэр дэвшигчийг холбогдох албан тушаалд томилно.

Томилох эрх бүхий этгээд төрийн албаны төв байгууллагын санал болгосон нэр дэвшигчийг томилохоос хуульд заасан үндэслэлээр 1 удаа татгалзах эрхтэй бөгөөд энэ тохиолдолд төрийн албаны төв байгууллага өөр хүнийг зохих журмын дагуу санал болгоно.

Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн, бүх шатны шүүхийн шүүгчийг томилох, чөлөөлөхтэй холбогдсон асуудлыг тус тусын хуулиар зохицуулна.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- БНМАУ-ын Үндсэн хууль. 1960 он
- Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992 он
- БНМАУ-ын Ардын Их Хурал, орон нутгийн АДХ-ын талаарх хууль тогтоомжийн эмхтгэл (1956-1986). УБ., 1987
- БНМАУ-ын хууль, дүрэм, тогтоолын эмхтгэл. УБ., 1960 он
- БНМАУ-ын сум, хороо, район, орон нутгийн хотын АДХ-ын хууль. УБ., 1978 он
- Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хууль. 2002 он
- УИХ-ын 2003 оны 13 дугаар тогтоолын хавсралт “Төрийн жинхэнэ албаны удирдах албан тушаалд томилогдох ажилтныг сонгон шалгаруулах журам.” 2003 он
- Ж.Болдбаатар, Д.Лүндээжанцан Монгол Улсын төр, эрх зүйн түүхэн уламжлал. УБ., 2011 он

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН